

OPSTELLEN

OVER

DE

CHRISTELIJKE
OPVOEDING

B. Florijn

III

De levensgang van de mens

Een reize naar de eeuwigheid

We willen ons een ogenblik bezig houden met de levensgang van de mens in het algemeen. Het levenspad van de mens. Dat pad heeft een begin en het heeft een einde. Het had zo'n schoon begin. En het is zo ontzettend geworden: verdreven uit het Paradijs, verdreven van voor het Aangezicht des Heeren. Het is een pad, dat ergens toe leidt. Het leidt tot de rechterstoel van Christus. Dat pad kent geen zijweg. Dat pad kent geen omkering. Het kent alleen maar een voortgang. Het is een onherroepelijke gang. Tenzij er een Goddelijk genadewonder plaatsvindt. Dan wordt men geleid op een andere Weg. Een Weg, waarop de dwaas niet dwaalt en de blinde niet struikelt. Christus is de Weg.

Kunnen we ons vergissen op die reis. Eens zei iemand: "Hadden we twee zielen, we zouden er desnoods één aan kunnen wagen." De Heilige Schrift wijst ons op de gelijkenis van de wijze en de dwaze maagden. De dwaze maagden bedrogen zich zodanig, dat ze zelfs aan de deur van de bruiloftszaal nog durfden zeggen: "Heere, Heere, doe ons open!"

John Bunyan schrijft in "De Christenreize naar de eeuwigheid", als hij het heeft over het einde van Onkunde: "Toen zag ik, dat er zowel een weg was naar de hel van de poorten des hemels af, als van de Stad des Verderfs." Deze vergissing lijkt tegenwoordig niet meer mogelijk. En ik geloof, dat ze juist nu het meest waarschijnlijk is. "Wanen op de weg naar de hemel te zijn, terwijl men op de weg naar de hel is en dit niet te weten, voordat het doodsbed of de

De allergrootste ellende

oordeelsdag dit vertrouwen omverwerpt. "Dit is de allergrootste ellende", zegt één der oude kerkleraars. En hij vervolgt: "Men kan bidden als een engel, prediken als een apostel en toch een duivel in het hart hebben." Dat gold honderden jaren geleden, zou dat nu niet meer gelden. Dacht u nu werkelijk, dat het tegenwoordig anders zou zijn. Zalig worden is en blijft het wonderlijk genadewerk van een Drieëinig God.

Als we spreken over de levensgang van de mens, dan mogen we wel goed beseffen wat we doen. Wat ik doe en wat u gedaan hebt. Ik leg beslag op uw minutenleven. Op dit minutenleven volgt een eeuwigheid. En die eeuwigheid is of een eeuwige wel of een eeuwige wee. Een minutenleven, en dan eeuwigheid. Een kind zei eens: "Vader, zeg dat ontzaglijke woord toch niet meer." Eeuwigheid.

Daar was eens een man en hij liep over de straat en hij zei maar: "Wee, wee, wee." U kunt dit vreemd vinden, of wonderlijk, of ziekelijk, maar het is onbegrijpelijk dat u en ik dit niet zeggen. Want in dit minutenleven moet geschieden, wat niet kan, wat nooit kan en wat toch geschieden moet, wilt u getroost leven en sterven. Wilt u daar eerst aan denken, als we het hebben over de levensgang van de mens. En wilt u er ook aan denken, dat het een Wonder van genade zal zijn, als u of ik zou mogen behoren tot diegenen, die eens mogen ingaan in de rust, die er overblijft voor het volk van God. Een wonder onuitsprekelijk groot. Wilt u er ook aan denken, dat het geen wonder zal zijn, als eens, aan het einde van de levensgang, tot mij of tot u zal gezegd worden die allergrootste ontzetting: Gaat weg van Mij, gij die niet gewild hebt, dat Ik Koning over u zou zijn. De Heilige Schrift zegt: "Wie zijn leven verliezen zal om Mijnentwil, die zal hetzelfde vinden." Dat zeggen we en we beschouwen het enigszins met ons verstand. Maar het zal wat anders zijn en volkomen anders, als deze dingen enigszins door ons hart aanvaard worden. En als de wezenlijke werkelijkheid over ons zal komen, dan zullen deze zaken peilloos zijn. Peilloos van ontzetting. Dan zullen we uitgepraat zijn met onze woorden en met onze bevindingen, onze eigen bevindingen. Dan zullen we verstommen, zoals die man zonder bruiloftskleed verstomde. Wat zal die eeuwigheid zijn, die eeuwigheid onder de toorn Gods. De Godzalige Thomas Boston zegt er van: "Dat zal een dubbele eeuwigheid zijn." Daar zal een minuut als het ware een maand zijn. Daar zal een nacht zijn met een duisternis en ontzetting, die wij niet kennen. En

Vergelijk:
Hebr. 4:6, 9

Vergelijk
Matth. 25:41,
Luk. 19:14

Matth. 16:25

De allergrootste ontzetting

Vergelijk
Matth. 22:12

nooit meer een morgen. Het zal een zee zijn van de toorn Gods, nu onkenbaar voor ons, maar eens. Een zee zonder ooit een oever. En dit te weten zal ons niet ernstiger maken in dit leven, dit te weten. We zullen ons niet laten gezeggen, al stierf de hele mensheid naast ons. Want de toepassing van het Wonder der zaligheid heeft de Heere voor Zichzelf gehouden. Nooit is uit te drukken, wat een gevallen mens is. Nooit is uit te drukken, wat zonde is. Nooit is uit te drukken, wat de toorn van God is. En de andere zijde: nooit is uit te drukken het Wonder der wonderen, dat God Zijn enige, geliefde Zoon geeft, en dat voor een mens. "Hetgeen het oog niet heeft gezien, en het oor niet heeft gehoord, en in het hart des mensen niet is opgeklommen, hetgeen God bereid heeft dien, die Hem liefhebben." Nooit, nooit zal te zeggen zijn, wat de verlossing is door het dierbaar Bloed van Christus. Nooit zal te zeggen zijn wat het is, dat God mens werd voor een verloren zondaar. Nooit te zeggen, wat de eeuwige Liefde van een Drieëinig God is. Nooit zal te zeggen zijn wat het is, te staan in Christus voor Gods Aangezicht, zonder vlek en zonder rimpel.

Een onuitsprekelijk Wonder

1 Kor. 2:9

Jes. 64:4

Vergelijk Efeze 5:27

Deze zaken zullen gekend moeten worden en ze worden gekend door al Gods ware kinderen: zo zwart te zijn als de duivel en zo rein als Christus. In dit leven. En daarna, daar zal een eeuwig afgrijzen zijn of een eeuwige aanbidding. De Heilige Schrift zegt het ons en Gods dienstknecht Luther mag het nazeggen: "Verdoemd worden veeleer degenen, die aan de verdoemenis willen ontsnappen. (...) Het komt hier tot geen reiniging, als het niet tot die bereidheid tot de hel komt. (...) De verdoemden worden daarom zo zwaar gepijnigd, omdat zij niet verdoemd willen worden." "Ja", zegt u, "Luther." Wonderlijke woorden. Vreemde woorden voor onze tijd. Maar ieder van Gods ware kinderen weet, dat het woorden der waarheid zijn. Dit wonder zal gekend moeten worden en nog eenmaal halen we Luther aan: "Niemand kan recht verootmoedigd worden, tenzij hij zeker weet, dat zijn zaligheid geheel buiten zijn eigen kracht is en buiten zijn vermogen, raad, wil en werking." Dacht u dat dat beschouwenderwijze geschiedt. Dacht u, dat dat in een hoek geschiedt. Dacht u, dat dat Wonder, dat zo groot is, dat de wereld te klein is om het te bevatten, dacht u dat de mens het niet weet, als dat aan hem geschiedt. Verloren gaan in zichzelf en gevonden worden door Hem, in Wien de Vader een welbehagen heeft. Wonderlijke afgronden, die nooit bevat kunnen worden en

Zo zwart als de duivel, zo rein als Christus

toch geschieden. U gelooft toch ook wel, dat hier de menselijke bevinding geen rol als verdienste speelt, maar dat alleen Gods vrije, soevereine genade in Christus Jezus, door de Heilige Geest, voor Gods Aangezicht bestaan kan.

De tijd die ons geschonken wordt

Objectieve tijd
en subjectieve
tijd

In de weeg-
schaal der
eeuwigheid

Vergelijk
Luk. 16:31

We kunnen spreken van een objectieve tijd en een subjectieve tijd. Een objectieve tijd. Honderd jaar blijft dan honderd jaar. Maar in onze beleving kan het zijn, dat een uur slechts een ogenblik schijnt. Dan is er sprake van een subjectieve tijd. De tijdsduur kan dan voor een ieder verschillend zijn. Ook de beleving van onze eigen tijdsduur kan zeer verschillend zijn. Mr. Thomas Boston zegt: "De eeuwigheid zal een dubbele eeuwigheid zijn." Hij bedoelt er mee, dat door de ontzetting een minuut als het ware een uur zal zijn, indien er nog met tijd gemeten zou kunnen worden. Tijd wordt dan geplaatst in het licht van de eeuwigheid. Ik dacht, dat dat volkomen juist is. Weeg toch alles in de weegschaal der eeuwigheid. En al stond er iemand uit de doden op, wij zouden ons niet laten zeggen. We geloven het niet. We kunnen het niet geloven. We willen het niet geloven. We geloven niets. We kunnen niets geloven. De Heere moet het ons doen geloven. Hij moet het deksel van ons aangezicht wegnemen. Dat deksel wordt niet weggenomen door ons verstand. Dat deksel wordt ook niet weggenomen door onze beschouwing. Ons verstand kan het niet wegnemen. Onze wil kan het niet. Wil het niet ook. Geen enkel vermogen van ons is daartoe in staat. Dat kan de Heere alleen. De Drieënige God. En daar wil Hij om verzocht worden.

De levensgang: opgaan, blinken en verzinken

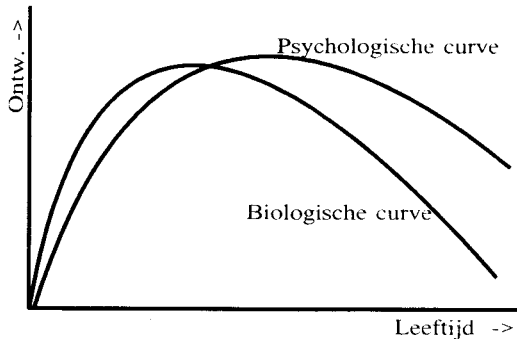
Vaak zegt men - en in zeker opzicht is het ook waar - : de levensgang is een kwestie van opgaan, blinken en verzinken. In natuurlijke zin is dit wel waar. Maar als dit het enige in ons leven geweest is, dan is het wel een ontzettende waarheid. Dan is ons leven geweest een vertreden van het Bloed des Nieuwen Testaments. Een grote ontzetting.

Opgaan, blinken en verzinken. Als dat het enige in ons leven is, dan zijn wij de ongelukkigste aller creaturen. Een ontzetting, als de mens altijd van zichzelf blijft, in zichzelf blijft en nooit eens Anderen wordt. Dan is het altijd nacht, nooit morgen. Altijd zonde, nooit genade. Altijd hel, nooit hemel. Altijd verlaten, nooit aaneming. Allerontzettendst.

Facetten van de levensgang

Gewoonlijk onderscheidt men in de levensgang twee facetten: het biologische (lichamelijke) en het psychologische facet. Elk van deze twee facetten kan men weergeven met een curve, met een opgang en een neergang.

Het biologisch
facet en het
psychologisch
facet

De levensgang in biologisch- en psychologisch opzicht

Die curven geven wel hetzelfde beeld - opgaan, blinken en verzinken - maar ze vallen niet samen. De top van de biologische curve valt vroeger dan die van de psychologische. De tijd dat de lichamelijke ontwikkeling op zijn best is, valt eerder dan de tijd waarin de mens in psychologisch opzicht de hoogste ontwikkeling heeft. Eigenlijk is dat ook weer een wonder, dat de psychologische ontwikkeling wat later valt. Het is alsof de mens ook daardoor gedwongen wordt na te denken over de afgelegde levensbaan.

Toch is het leven veel meer dan dit. Oneindig veel meer. Daar was eens een heel oude vrouw. Iemand sprak haar vriendelijk aan en zei: "Nou moedertje, u hebt uw beste tijd wel gehad." De oude antwoordde: "Neen meneer, die krijg ik nog."

De mogelijkheid van periodisering in de levensgang

Versnelling
en vertraging

We kunnen in de levensgang perioden onderscheiden. Perioden van groei en van stilstand. Perioden van versnelling en vertraging. Perioden van verdieping en vervlakking. U kunt dit zelf waarnemen. U vindt het al bij de baby. De ene maand ontwikkelt de baby zich veel sneller dan de andere maand.

Heel duidelijk kunt u het ook waarnemen bij de kleuter, vooral als hij zich ontwikkelt in de richting van het schoolkind. Zo sterk is dan die lichamelijke verandering, dat men met een Duits woord wel spreekt van een 'Gestaltwandel', een gedaanteverwisseling. Zo opvallend is het verschil in lichaamsbouw tussen de kleuter en het schoolkind, dat men vroeger het al of niet schoolrijp-zijn er op grondde. De kleuter heeft een heel andere bouw dan het schoolkind. De kleuter is veel molliger, heeft een naar verhouding groot hoofd en korte armen en benen. Het hoofd lijkt zonder hals over te gaan in het lichaam. Bij het schoolkind is het hoofd ten opzichte van het lichaam veel kleiner, zijn de armen en benen veel langer en is de hals duidelijk zichtbaar. Was het kind niet schoolrijp, dan bleef het nog een jaar op de kleuterschool. Was het wel schoolrijp, dan ging het naar de lagere school. Om dit te bepalen gebruikte men de zogenoemde Filippijnenproef. Bij die proef nam men dan de rechterarm van het kind, boog deze over het hoofd, terwijl het kind dan het linker oorleletje moest proberen vast te pakken. Kon het kind dit, dan was het rijp om naar de "grote school" te gaan, tegenwoordig dus naar groep drie. Dan was het schoolrijp.

Misschien lijkt u dat vreemd: uit een lichamelijke verandering een psychische rijpheid concluderen. Toch is het niet zo heel vreemd. De mens is een lichamenlijk-psychische eenheid. Of zoals men zegt: 'een psycho-somatische eenheid'. Deze proef was mogelijk doordat de extremiteiten, de armen en de benen van de kleuter, vrij plotseling zo sterk groeiden. De echte kleuter kan de Filippijnenproef nog niet uitvoeren. Het hoofd is daarvoor naar verhouding nog te groot. De armen zijn nog te kort. Zo onderscheidt de kleuter zich lichamenlijk van het schoolkind. Natuurlijk zijn er ook andere dingen die meespreken.

Het is dus mogelijk perioden of fasen in de levensgang van de mens te onderscheiden. Zo zouden we dus kunnen onderscheiden, de fase van de kleuter en de fase van het schoolkind.

Zo omstreeks groep acht zien we weer een merkwaardig iets. Vrij plotseling komt er een sterke lengtegroei. Bij de meisjes zet die lengtegroei eerder in dan bij de jongens. In groep acht zijn de meisjes dan ook vaak langer dan de jongens. Daarna halen de jongens dit weer in. Die lengte-groei heeft invloed op het psychische leven van het kind. Er is een onderzoeker geweest die geconstateerd heeft, dat lengtegroei een periode van onzekerheid geeft. Een zekere geslotenheid gaat het kind vertonen, een zekere introversie, een naar binnen gekeerdheid, een gericht-zijn op het eigen psychische leven. De puberteit doet haar intrede. Zo hebben we weer een periode. We kunnen de levensgang tot zover dus indelen in kleuter, schoolkind en puber. En er is dus sprake van versnelling en vertraging in de ontwikkeling, zowel lichamelijk als geestelijk.

Een globale indeling in perioden

In de levensgang zijn dus verschillende perioden te onderscheiden. Er bestaan verschillende indelingen. We geven eerst een meer globale indeling van Charlotte Bühler. Zij gaat uit van vijf perioden of tijdperken. Men moet de getallen vanzelf niet te precies nemen.

- 1 - 15 jaar de periode van het kind-zijn
- 15 - 25 jaar de eerste overgangperiode
- 25 - 45 jaar de volwassenheid
- 45 - 55 jaar de tweede overgangperiode
- 55 - 70 jaar de ouderdom.

De eerste overgangperiode is een periode van groei, van ontwikkeling, van uitbreiding op allerlei gebied. Het leven schenkt steeds meer mogelijkheden. In de periode van de volwassenheid worden deze mogelijkheden soms gerealiseerd. In de tweede overgangperiode nemen de mogelijkheden weer af. Het leven gaat minder omvatten: de beperking komt. Dit geldt zowel in biologisch als in psychologisch opzicht.

Een verder uitgewerkte indeling in perioden

Meestal gaat men uit van een meer gedetailleerde indeling in perioden. Wij willen dat ook doen. We sluiten ons hoofdzakelijk aan bij de indeling van Rümke, die weer uitging van een indeling die bij de Romeinen gangbaar was. Sommige perioden worden dan ook met Latijnse namen aangeduid. We onderscheiden in de levensgang dan: de periode van de zuigeling, de peuter, de kleuter, het schoolkind, de puber, de adolescent, de volwassenheid (weer te onderscheiden in *juventus* en *virilitas*), het *praesenum* en het *senium*. We geven eerst een kort overzicht van de perioden die wij onderscheiden. Daarna gaan we op enkele perioden iets dieper in.

- Zuigeling en peuter   Bij de zuigeling en de peuter (de periode van 0 tot ongeveer 3 jaar) gaat het dan om de primaire binding met de ouders, vaak door de beleving van de sfeer; mocht het zijn door het geborgen worden in het gebed van de ouders voor hun kindeke.
- Kleuter   In de kleuterperiode (van 3 tot 6 jaar) is van groot belang het spel en het leren van de taal. Dat spel zullen we dan wel wat anders moeten interpreteren, dan men doorgaans doet. Men kan zich afvragen of het spel wel getolereerd is. Ook of het mogelijk is. Ook of het spel het wezenlijke is van het kleuter-zijn, zoals zo vaak gezegd wordt.
- Schoolkind   In de periode van het schoolkind (van omstreeks 6 tot 12 jaar), zal het leren een belangrijke plaats moeten krijgen. Dat het plaatsvindt en hoe het plaatsvindt.
- Puber   De puberteit (= het manbaar worden), de periode van ongeveer 12 tot 18 jaar, zien we dan als de periode waarin het kind zoekt naar een eigen levensvorm, een eigen identiteit, waarbij hij problemen ontmoet, bijvoorbeeld omtrent de levensbeschouwing.
- Adolescent   Dan volgt de periode van de adolescentie (= het opgroeien). De overgangperiode van de puberteit naar de volwassenheid, de periode van circa 18 tot 25 jaar. Als het belangrijkste van deze periode wordt dan gewoonlijk genoemd, de inpassing in de maatschappij. Daar juist in onze tijd de problemen zich in de adolescentie en de volgende perioden voordoen en de aandacht vragen, gaan we er in dit hoofdstuk wat op in, als een inleiding op een volgend, afzonderlijk hoofdstuk.

Op de periode van de adolescent volgt dan de volwassenheid. Rümke onderscheidt daarin de periode van de *juventus* (= jongelingschap) van 25 tot 40 jaar, de periode van de jeugdige volwassenheid; en de periode van de *virilitas* (= mannelijkheid) van 40 tot 55 jaar, de periode van de gerijpte volwassenheid. Ofschoon in deze perioden geen sprake is van opvoeding maar meer van zelfopvoeding, willen we er toch iets van zeggen. We willen dan onder andere ingaan op wat Wijngaarden noemt: de aanvaarding van de ander(en) en de aanvaarding van de zin des levens. Problemen, waar we vooral in onze gezindte terecht veel moeite mee hebben.

Het *prae-senium* (= voor-ouderdom), de periode van 55 tot 65 jaar, is de periode die voorafgaat aan de ouderdom. Deze periode laat een gedwongen vermindering van activiteiten zien. Vaak valt dit zwaar. Het onvervulde blijft dringen.

Ook aan het *senium* of de *senectus*, de ouderdom, willen we wat aandacht schenken. Problemen van eenzaamheid en angst komen dan aan de orde. Vervreemding en achteruitgang. Maar ook soms, als het de Heere heeft mogen behagen, als een ontzaglijk Wonder: een "blij vooruitzicht", "een eindeloze verheuging".

Volwassenheid

Praesenium

Senium of senectus

Ps. 17:8 ber.

Ps. 43:4 ber.

Enkele levensperioden nader belicht

Zoals we opgemerkt hebben, willen we in dit hoofdstuk iets verder ingaan op de levensperioden vanaf de adolescentie. Later worden ze uitvoeriger behandeld, maar als inleiding het volgende.

De adolescentie: de periode van 18 tot 25 jaar

Een merkwaardig verschijnsel is, dat de periode van de adolescent tegenwoordig veel sterker in de belangstelling staat dan vroeger. Vroeger waren het vooral de puberteitsproblemen die de aandacht vroegen. Men noemde die periode wel 'de periode van het verzet'. Tegenwoordig spreekt men daar niet veel meer over. Het lijkt wel of de problemen verschoven zijn naar de periode van de adolescent. Vaak is dit ook zo. Maar dan zijn de identiteitsproblemen van de puber, vervangen door de maatschappelijke problemen van de adolescent. Problemen van inpassing in de maatschappij. Het

Verschuiving van problemen

Intrapersonale
ontwikkelings-
crisis

is geen gunstig verschijnsel, dat de puberteit voor een groot deel ontdaan is van zijn problematiek. Het zou wel kunnen zijn, dat het wijst op een verzwakking van de opvoeding. Het zou ook verband kunnen houden met de toenemende normloosheid, ook in onze kringen. Komt daar ook niet het probleem bij, dat men tegenwoordig er van uit gaat, dat de puberteit een periode is, die haar eigen betekenis heeft en dan wel zodanig, dat ze niet meer slechts een periode op weg naar de volwassenheid is. Zou het ook kunnen zijn, dat de puberteit van een intra-personale (binnen-persoonlijke) ontwikkelingscrisis, naar een inter-personale (tussen-persoonlijke) ontwikkelingscrisis verschoven is. We willen er wat op in gaan.

De puberteit: de periode van het zich afzetten tegen. Dit zich afzetten wijst ook op een beginnende eigen vormgeving. En die eigen vormgeving begint dan vrijwel altijd met kritiek op het bestaande. De puber gaat in de oppositie, komt in verzet, in opstand. Vandaar dat de puberteit wel genoemd werd een oppositionele periode. Toch had dit zich afzetten een grote waarde. De puber was met zichzelf bezig. Hij was dat met vallen en opstaan. Maar hij keerde toch tot zichzelf in. Dat tot zichzelf inkeren is erg belangrijk. Er kwam doorgaans iets uit als een eigen opvatting. En nu weet een ieder wel, dat dit moeilijkheden kon geven, maar het was toch ook een teken van ontwikkeling.

Interpersonale
ontwikkelings-
crisis

En nu is dit probleem dus verschoven naar de adolescentie. Komt dit misschien doordat de eigen vormgeving gaat ontbreken. Is het misschien zo, dat de puber de periode van het denken over zichzelf, van de onrust over zijn eigen bestaan, heeft verloren. De puber is de schreeuw verloren. De schreeuw over de eigen onrust. Over de onrust van zijn hart. Hij is die schreeuw verloren, omdat wij die schreeuw verloren hebben. De roep, dat wij God kwijt zijn. De puber is de schreeuw verloren. Omdat er niets meer beleefd wordt, niets meer ervaren wordt en omdat wij daar vrede mee hebben. En verder kunnen leven. De puber is de onrust verloren door de ingeslapen levenshouding van ons. Zich afzetten. Waartegen heeft de puber zich nog af te zetten in onze gezinnen. Tegen wat vorm. Och, ook daar zette de puber zich wel tegen af. Maar die vorm hebben we ook niet meer. We onderscheiden ons in niets meer van de wereld. En als we nog iets van een wezenlijke vorm over zouden gehouden hebben, dan is dat onze trots. Kan de puber

zich nog afzetten tegen wezenlijke dingen. Tegen een levende werkelijkheid, tegen een levende, wezenlijke dienst des Heeren. Kan de vijandschap van zijn hart nog loswoelen tegen een werkelijk dienen van de Heere in onze gezinnen. Of is het zo, dat de puber zich alleen nog wat zou kunnen afzetten tegen een vermolmd bouwval, tegen wat kreten, tegen een zogenaamde vijandschap. Maar dan wel een vijandschap, die buiten ons gezin ligt, die buiten onze kring ligt, die bestaat buiten ons eigen hart, die alleen gericht is op iets dat buiten ons is. Op een denkbeeldige vijand, die we creëren, om daardoor zelf nog wat te schijnen. Die ons verhindert onze eigen leegheid te zien.

Daar komt bij, dat we ons niet meer kunnen lenen tot wrijfpaal. We blijven niet staan voor onze principes, omdat we ze niet meer hebben. Nog wel misschien wat met onze mond, maar dan houdt het ook wel op. We hebben er niets van, van wat Luther had. Van: "Ik kan niet anders", van: ik mag niet anders, ik wil niet anders, ook: ik durf niet anders. Van: ik vermag niet vanwege Zijn hoogte. Laten we ons toch nergens meer op beroemen. Onze instellingen, ze zijn onze eigen zwakheid. En zou het niet zo zijn, dat mede hierdoor de problematiek verschoven is. Of is ze niet eens meer verschoven. Is ze er in het geheel niet meer. Is de mogelijkheid dat de Heere zich zou bedienen van de middellijke weg, die Hij ingesteld heeft, door de puber te brengen in een weg van onrust, door onze zonden te niet gedaan. Heeft de wezenlijke, innerlijke problematiek van de puber, plaats gemaakt voor kritiek op de maatschappij in de fase van de adolescentie. Is die wezenlijke problematiek dan geworden tot een werk-kwestie, tot een salaris-kwestie, tot een baan-kwestie. Is het dan zo, dat de intra-personale puberteit, de eigen innerlijke puberteit, de puberteit waarin men met zichzelf bezig is, vervangen is door een inter-personale, een tussen-persoonlijke puberteit, een puberteit waarin het belangrijkste is, wat de ander denkt en voelt. Dat wil zeggen, dat er geen ontwikkeling meer in het eigen leven plaatsvindt, door een eigen, persoonlijk, indringend bezig zijn met zichzelf, maar dat de gemeenschap, de mede-puber, de jongeren-gemeenschap, de clubs zo belangrijk zijn geworden, dat ook de puber uit onze gezinnen precies eender geworden is als zijn omgeving. Dat ook hij het eigene verloren heeft. Dat ook hij een produkt geworden is van de omgeving, van het jeugdhuis, van de club, van de vriendenkring, al is het dan in

Vergelijk
Job 31:23

Het eigene
verloren

eigen kring. Is dan de omgeving zo belangrijk geworden, dat hij zich niet meer onderscheiden wil en kan. Noch in uiterlijk, noch in innerlijk. Is het dan een wonder, dat de echte puber zich afkeert van ons en zoekt naar een totaal andere oplossing.

We willen nog wat noemen. De periode van de adolescent wordt wel genoemd: de periode van het voorlopige. De vaste baan trekt niet zo. Men weet nog wat anders te kunnen en te willen. De adolescent wil zich nog niet binden in een vaste ordening. Dat volgt pas in de volgende periode, de periode van de juvenus, de jeugdige volwassenheid, van ongeveer vijftieng tot veertig jaar.

De juvenus: de periode van 25 tot 40 jaar

Arbeid,
huwelijk,
contemplatie

In de periode van de juvenus, vragen drie zaken de aandacht. We willen ze even noemen. Arbeid, huwelijk en contemplatie. Is de adolescentie de periode van het voorlopige, dan kenmerkt de daarop volgende periode, de periode van de juvenus, zich door het zich begeven tot vaste bindingen. Dit zich ordenen in vaste bindingen, komt onder andere uit in het komen tot een huwelijk en het kiezen van het blijvende beroep. De adolescentie is de periode van het voorlopige. In deze periode is er eigenlijk een grote weerstand tegen het aangaan van vaste bindingen. Je leven lang hetzelfde doen. Verschrikkelijk. Het lijkt bij de adolescent meer op een proberen, een onderzoeken van de mogelijkheden. In zeker opzicht een zoeken. Soms kan er een fixatie optreden in deze leeftijd. Dan blijft dit voorlopige het hele leven. Het steeds wat anders willen. Maar in de ontwikkelingsgang volgt op de periode van de adolescentie, de periode van de juvenus, de leeftijd dat men dus vaste bindingen aangaat en daarin ook een zekere rust vindt. En dat aangaan van vaste bindingen, durft men tegenwoordig niet meer aan. Het is ook wel enigszins te begrijpen. Als men het Woord des Heeren niet meer, al is het slechts uiterlijk, vast mag houden, wat kan er dan nog bindend zijn. Het wijst ook op een missen van verantwoordelijkheidsgevoel, al zal men dan juist wijzen op een sterke beleving van het gevoel van verantwoordelijkheid, zelfs op een verantwoordelijkheid, die niet te dragen is.

Vaste
bindingen

Het is begrijpelijk, dat, wil men vaste bindingen aangaan, er toch verschillende dingen overwonnen moeten zijn. Een huwelijk, dan moet de mens toch wel een stuk van zijn egocentriciteit, van zijn ik-gerichtheid, opgegeven hebben, wil het enigszins goed gaan. Een vast beroep: dan zal er toch ook sprake moeten zijn van een zakelijke houding, dan kan men toch niet meer van de ene baan in de andere gaan. De vaste binding in het beroep. Daarom is voor de juvenus werkloosheid een verwringing van de levensgang. Hij wil zich binden in de vaste binding van het werk. Die mogelijkheid ontbreekt. Werkloosheid is dan veel meer en veel erger dan het niet hebben van werk. Het is een onmogelijkheid tot verdere levensvorming. Het is dus ook een belemmering in de ontwikkeling. Een vernietiging van het wezenlijke van een bepaald gedeelte van de levensloop, van de levensgang. Die gang door het leven wordt vernietigd. Aanvaarding van een vast beroep, van een vaste binding in een bepaald beroep, wijst ook op een aanvaard worden. Aanvaarding van de persoon en aanvaarding van het werk, dat hij verricht. Werkloosheid mist dat aanvaard worden. Men raakt in een sociaal isolement. Naarmate de situatie langer duurt, kan dit bedreigender worden voor de psychische en lichamelijke gezondheid. En door die isolatie wordt het weer moeilijker in contact te komen. Men raakt zijn zelfvertrouwen kwijt. Het zou voor te stellen zijn, dat men zich niet meer op straat durft te vertonen. Men weet niet meer waar men aan toe is. Er kan sprake zijn van een identiteitscrisis. Status en identiteit worden voor een groot deel bepaald door de arbeid, die men verricht.

Problemen
rond werk-
loosheid

Daarbij komt, dat als men werkt, men het gevoel heeft dat men iets presteert. Door werkloosheid en arbeidsongeschiktheid, valt een belangrijk deel van de zingeving van het bestaan weg.

Er kan agressie ontstaan, bijvoorbeeld door toename van de prikkelbaarheid met name ten opzichte van gezinsleden.

Er kan apathie ontstaan. Men gaat het huis niet meer uit, men ontplooit geen activiteiten meer om werk te vinden.

Soms is er sprake van verdringing: men wil niet meer denken aan en herinnerd worden aan de situatie van niet-werken.

Ook kan er sprake zijn van compensatie: soms wil men zich dan in andere opzichten dubbel laten gelden.

Bovendien wordt deelname aan het arbeidsproces, gezien als een voorwaarde om als waardevol en volwaardig lid van de samenleving

Ex. 20:9 te kunnen functioneren. Doorgaans schrijft men het slagen in het leven toe aan eigen prestatie; het falen wijt men aan eigen schuld. Daarbij, er staat geschreven: "Zes dagen zult gij arbeiden en al uw werk doen." En dan geen werk. Er kan een schuldgevoel ontstaan. En niemand die vraagt, niemand die je nodig heeft. Een niet-nodig-zijn. Dat stoort de ontwikkeling. Het is daarom niet te verwonderen, dat er verband bestaat tussen werkloos zijn en sexuele ontsporing. Men wil aanvaard worden. Geen aanvaarding geeft eenzaamheid. Doet het werk dat niet, schenkt dat niet die mogelijkheid, dan maar in ander opzicht. Men wil toch ergens bij behoren, aanvaard worden, toch contact hebben. Toch ergens kunnen schuilen, toch een zeker samengaan meemaken. Vandaar.

Man en werk Daar komt verder nog bij, dat het verdienen een belangrijke rol speelt. Een directeur van een kweekschool zei altijd als zijn leerlingen geslaagd waren - en ik wil er bij zeggen, dat, toen ik het voor de eerste keer hoorde, ik het een schamel verhaal vond - de geslaagden er toch wel goed aan mochten denken, dat zij door het behaalde diploma hun gehele leven in staat waren, de kost voor zichzelf en eventueel voor de hunnen te verdienen. Weinig idealistisch, kan men zeggen. Misschien kunnen we er bij voegen: weinig principieel. En toch sprak die directeur een heel belangrijke waarheid uit. In het verdienen zit een acceptatie. Het is ook, zoals iemand eens zei, een pijler van het zelfbewustzijn. Men ervaart dat men iets waard is. Man en werk horen bij elkaar.

Een expansieve periode In de periode van de juvenitus is er ook een groei, een verrijking van de levensmogelijkheden. Men vormt een gezin, het werk breidt zich uit. Soms doet men veel aan sociale bezigheden in het verenigingsleven, enzovoort. Zo is men in deze periode het minst geneigd tot contemplatie. Men is actief. Allemaal mooie dingen en toch zit er een groot gevaar in. Men kan zo druk bezig zijn, dat men zichzelf vergeet, dat men de zijnen vergeet. Bovenal dat men door het vele werk, misschien door het werk voor de kerk, zijn ziel vergeet. Een rijke periode, een werkzame periode, een periode met veel mogelijkheden. Een periode, waarin men zich krachtig voelt, veelal. Een expansieve periode. Het zal dus vooral voor een lichamelijk gehandicapte wel een zware periode zijn.

De virilitas: de periode van 40 tot 55 jaar

De virilitas. De periode van de mannelijkheid, de volwassenheid. De periode van de volwassenheid. Vaak begint de volwassenheid met een groot probleem. En dat is niet direct de beperking, die men zich soms moet opleggen, al kan de verwerking ervan wel moeilijkheden opleveren. Waterink, destijds hoogleraar aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, wijst in zijn indeling in perioden op dit probleem. Men vindt het ook bij anderen. In zijn verdeling van de levensgang, gaat hij steeds uit van perioden van zeven jaar. Daar zit iets aantrekkelijks in. Iets uit de getallensymboliek. Hij spreekt, als hij het heeft over deze periode, over 'de verwerving van de levensbasis', 'de consolidering (= vast, duurzaam maken) van de levensbasis' en daarna over 'de twijfel over de verworven levensbasis'. Eerst gaat het dus over de verwerving van de levensbasis. Hij spreekt dan over de leeftijd van éenen-twintig tot achtentwintig. We gaan dus even wat terug.

De verwerving van de levensbasis. Vaak gaat dit gepaard met grote moeite en inspanning. Vaak vraagt het de gehele inzet van de zich ontwikkelende mens. Soms ten koste van veel en soms van teveel. Maar, men heeft daar de kracht nog en ook de zin om iets in het leven te bereiken. Er iets van te maken. Men heeft er ook de frisheid voor. En zo mag men vaak het doel dat men gesteld heeft bereiken. Men verwerft de levensbasis die men zich gesteld heeft. Dat geeft een grote vreugde. In de periode die daar op volgt, consolideert men dan die verworven levensbasis. Men bevestigt hem. En ook daarin zit blijdschap. Men heeft wat bereikt. In zeker opzicht is men er tevreden over. Het leven gaat verder. Totdat. Dan komen de jaren van vijfendertig tot tweeënveertig. En dan, en het lijkt zo vreemd, komt de twijfel, de twijfel over de verworven levensbasis en over de consolidatie ervan. De twijfel over het bereikte. En dan niet zozeer over de hoogte van wat men bereikt heeft, maar meer over de innerlijke waarde van het bereikte. Wat heeft men bereikt in het bereikte. Was het wel de moeite waard, dat men er zo mee bezig was. Was het wel nodig zich daarvoor zo in te spannen.

Daar is een verhaal. Het verhaal van Ahasveros, de wandelende Jood. De man, die Christus geweigerd had te leunen tegen zijn deur. De man, die als straf daarvoor steeds verder moet dolen.

Altijd verder moet zwerven, nergens rust vindend, als beeld van de Jood. En steeds als hij honderd jaar is, wordt hij vernieuwd. Nooit stervend, nooit rust vindend. Zo gaat het veelal ook met hetgeen we bereiken. We vinden er nooit rust in. Altijd blijft het een verwerven en een weer verliezen. Eerst de blijdschap over het verworvene en dan zien: wat is het nu wezenlijk. Eerst de blijdschap en dan de armoe ervan constaterend. Tegenwoordig spreekt men dan van een mid-life crisis. Het kon ook wel een andere oorzaak hebben.

Het vinden
van zijn
levensbasis

Er was in vroeger jaren een oude leraar. Hij moest, op reis zijnde, verblijven in een herberg. Daar waren jongelui uitbundig aan het feesten. Hij ging tot hen en hij zei: "Indien uw zonden vergeven zijn, zo weest verblijd." Meer zei hij niet. Hij had gelijk. Weest dan verblijd. Eigenlijk is het zo: de mens moet zijn levensbestemming gevonden hebben. En daar ligt weer het punt. Of hij zal een levensbestemming in schijn aanvaard hebben; en dat is het verreweg meest voorkomende. Eens bad iemand: "Doe ons buiten staan en volharden in het buiten staan." Vreselijk, maar het kan wel een wonder zijn. En als hij zijn levensbestemming niet gevonden heeft, dan zal hij een scheiding in zijn leven blijven ervaren. Dan zal hij een schizofreen, een gespleten leven moeten gaan leiden om overeind te blijven. Een gespletenheid in zijn leven blijven ervaren.

De beleving
van het
definitieve

In de periode van de volwassenheid, van de rijpheid, gaat ook het lichaam zijn rechten laten gelden. Men is nog wel niet oud, maar toch! Het uithoudingsvermogen wordt minder. De zorg voor het gezin eist haar aandeel. Het leven is niet meer onbegrensd. In zeker opzicht begint men haast te krijgen. De dood wordt zichtbaar, indien hij ons al niet het ganse leven achterna zit. In het werk komt ook de strijd met de jongeren, die opkomen. Daarbij komt, dat men vaak zijn werk moe is. En zelf is men moe. Zo zou er sprake kunnen zijn van een strijd op twee fronten. En daar komt bij, en dat is toch ook van grote betekenis, de beleving van het definitieve. De tijd om iets later nog te verwezenlijken is er niet meer bij. Zoals het nu is zal het blijven. Zo komt er de beleving van de grenssituaties. Het geklemd zijn tussen de polen van geboorte en dood. Leed moet onherroepelijk worden geleden. Men kan er niet aan ontkomen. Onaandoenlijkheid redt de mens niet. Het is ook een vorm van hardheid. Men kan er ook niet aan ontkomen vijanden te maken. Ook schuld is niet te vermijden. Nooit is een motief van handelen zuiver. Er kan een wrok komen tegenover het leven,

tegenover de medemens. Het leven gaat zijn bekoring verliezen. De harde werker gaat dan soms nog harder werken. En hoe vermoediger men is, des te preciezer wordt men in zijn werk. Daardoor komt er steeds minder uit handen. Daardoor wordt de spanning steeds groter. Iemand zei eens: "De diep-religieuzen ontplooiën zich in volkomen eenvoud." Maar wie zijn dat. Wat houdt dat begrip in. Het is een begrip, dat wij niet kennen. Wij kennen enkel een onmogelijkheidsbeleving. En vandaar uit handelen wij. Alles doen we om verder te kunnen. Steeds gejaagder. Tot de overspanning toe. En geen rust vinden we.

Naar een psychiater, zegt men dan tegenwoordig. En die psychiater maakt ons het leven mogelijk. Hij maakt het dragelijk. En daardoor wordt het ontzettender. Eigenlijk is alleen een ondragelijk leven, dragelijk. Maar de psychiater lost problemen op, laat ze ons oplossen en daar slaagt men dan wel in. Slaagt men daarin? Problemen worden opgelost, maar het zijn alleen problemen, die liggen op het sociale vlak, of problemen die slechts de buitenkant raken. Maar ze raken mijn verhouding tot God niet. Ze nemen de onrust van mijn hart niet weg. Die onrust blijft. Iemand zei eens: "De hel is roepen en nooit verhoord worden." Het ligt veel dieper, maar er is toch ook iets van waarheid in. Wij vinden geen rust en daarvan krijgt de Heere de schuld. Soms doen we dat heel subtiel. Soms heel grof. Maar we doen het. Wie zal ooit de schuld bij zich zelf zoeken. Dat is een ons volkomen vreemde zaak. En wat zou het ons een rust geven. Wat een genade is het, gezegend te worden met schuld, met onbetaalbare schuld, met een schuld waarmee niet te leven valt. Elk menselijk probleem ligt te diep, dan dat er een oplossing bij de mens voor te vinden is. Problemen worden nooit opgelost door een mens. Ze lossen zichzelf ook nooit op. Alleen God is een God, Die knopen ontbindt. Hoe? Door Zijn Zoon. Door Zijn *Zijn*. Door Zijn gedachtig zijn. Als een eeuwig wonder.

Die knopen
ontbindt
Dan. 5:12, 16

Men zegt wel: het werken wordt verdiept door te leven met een bestemming. Door te werken met een doel. En als er niet gewerkt wordt met een doel, dan is het werken alleen maar functioneren. Bezig zijn. Het zal wel zo zijn. Maar wie onzer werkt dan met een wezenlijk doel. We zijn toch schepsel. Schepsel ook in ons werk. Een wezenlijk doel.

Werken met
een wezenlijk
doel

In het licht der
eeuwigheid

Men kan zeggen: "Moet dan alles gezien worden in het licht van de religie, van de verhouding tot de Heere?" Zou het ooit anders gezien kunnen worden. Kan men ooit wezenlijk verheugd zijn, als men een indruk heeft van de reis, die we gaan naar de eeuwigheid. Gaan met onszelf. Met onszelf alleen. Kunnen we dat ooit van ons afschudden. En konden we het, zijn we er dan beter aan toe. Het definitieve moet aanvaard worden in deze periode, zo zegt men; de bestemming moet gevonden worden in deze ontwikkelingsperiode. Als dat waar zou mogen zijn, dan is dat een wonder, onuitsprekelijk groot. Een gave. Een genadegave.

Praesenum: de periode van 55 tot 65 jaar

Het zich
ontzeggen

Wat in de periode van de volwassenheid is voorbereid, staat in het praesenum - de leeftijd die voorafgaat aan de ouderdom - centraal. Het is het geleidelijk moeten verminderen van de naar buiten gekeerde activiteit. Met een Duits woord: "Entsagung", het 'zich ontzeggen'. Voor sommigen valt dit zeer zwaar. Het onvervulde blijft dringen. Daardoor ontstaat er soms een losgewoeldheid. De grootste innerlijke moeilijkheid, ligt in het leren loslaten op alle terreinen.

Wat het loslaten van het werk betreft: vaak kan men in deze periode het werk niet meer aan. Vaak doet men in deze periode teveel. Daardoor wordt vaak door een uiterste krachtsinspanning, te veel kracht verbruikt. Soms ontstaat een gevoel van machteloosheid.

Het positieve in deze periode kan zijn, dat men het werk wat anders gaat zien. Soms gaat het dan meer om het werk en minder om de mens die het doet. De persoon treedt terug achter het werk. Men gaat zich ook wat terugtrekken. Vaak komt door dit terugtrekken tijd vrij voor het zich bezig gaan houden met liefhebberijen, voor het volbrengen van werk dat men al langer voornemens was te doen. Daardoor kan de persoon weer wat evenwichtiger worden.

Leren loslaten

Leren loslaten. Juist ook ten opzichte van de kinderen. Een hoogleraar in de paedagogiek zei eens: "Gelukkig de ouders die hun kinderen niet als hun persoonlijk bezit hebben beschouwd, doch als een hun toebetrouwd goed, dat zij zo goed mogelijk moeten afgeven." Het loslaten van de kinderen. Dat blijft een moeilijke zaak.

Een onmogelijk zaak. Want ze hebben de liefde van ons hart. En wie liefheeft, heeft vaak zorgen. En wie liefheeft, kan het diepst gekrenkt worden. Men moet liefhebben, om smart te kunnen ervaren. Loslaten, hoe moet dat.

Senectus: de periode van de ouderdom

Senectus, de periode van de ouderdom. Iemand zei eens van de periode van de senectus, van de oude mens: "Het seizoen is gesloten." Wat zal het toch een eeuwig wonder zijn, als dat voor ons nŕet zou gelden. Als dat toch waar zou mogen zijn en weer waar geworden mocht zijn. Mocht het geopend zijn naar een eeuwigheid, die als een eeuwige verwondering en bewondering voor ons zal zijn. Een eeuwige verwondering en bewondering in een Drieŕnig God. De nacht een licht. Het seizoen gesloten?

"Ik zal, ontwaakt, Uw lof ontvouwen,
U in gerechtigheid aanschouwen."

Ps. 17:8 ber.

En anders, de mens is er nog. "We zijn er nog", zei eens een heel oude vrouw. Ze had gelijk. Het was een wonder. Het was ook een ontzetting.

Vaak is het in deze periode dan zo, dat met de enkele mensen die er nog zijn, een merkwaardig gemeenschapsgevoel ontstaat. Soms is dat met de familie en zien we een terugkeer tot de eventueel nog in leven zijnde broers of zusters. Verder is er vaak een zich niet meer terug kunnen vinden in de plaatsen, waar men tevoren geweest is. Juist in onze tijd. Soms keert de mens dan naar binnen. Hij ziet dan de betrekkelijkheid van de dingen, waar hij zich in zijn leven mee bezig heeft gehouden. Hij probeert zich nog wat in het leven te houden. Hij maakt zich nog een 'goede' oude dag. Hij reist wat, zoekt een vakantieoord. Misschien alles onbewust, om de dood te verdringen. Men vindt er argumenten voor.

Soms worden de interesses zuiverder. Soms komt er een diepe rust, een valse rust. Anderen trachten angstvallig toch nog wat mee te doen. Veelal een zielige vertoning. En toch moet men dan ook nog leren dat niet te doen. Daarbij komt het veel praten en het lang praten en het denken het te weten. Door aan het einde van de vorige periode met krampachtige activiteit te werken, gaan sommi-

"Eer dat de
kwade dagen
komen"

gen de drempel van deze periode over in een soort uitputting. Een enkele keer treedt er dan later weer een zeker herstel in, tijdelijk. Er komt ook een te grote gevoeligheid; soms een onverschilligheid voor de uiterlijke verschijning. Er kunnen zich regulatiestoornissen voor doen. Eenzaamheidsverschijnselen treden op. Eten, slapen, ze kunnen grote problemen geven. Slapeloosheid kan optreden. Overdag slapen komt veel voor. Verder het knoeien, het verlies aan decorum. De angst voor de dood is waarschijnlijk op het einde van de volwassenheid en in het begin van de ouderdom groter, dan in de periode van de senectus. Er zijn niet zoveel mensen meer met een, zoals men dat vroeger noemde, open geweten.

Enkele zaken betreffende de levensgang in het algemeen

We willen nu nog iets zeggen over enkele zaken die de levensgang als geheel betreffen. Enkele zaken die niet specifiek voor een bepaalde periode zijn, die we eigenlijk in alle perioden aantreffen.

De vreugde over het zich ontwikkelen van ons kind

Een verheuging met beving
Ps. 2:11

We nemen eerst de genoemde perioden, van zuigeling tot en met adolescent, tesamen. In al die perioden zit iets, dat de ouders met vreugde vervult. En nu weet ik wel, het is doorgaans een zich verheugen met beven, maar dat neemt niet weg, de grote blijdschap die we bij ons waarnemen, als ons kind zich gunstig mag ontwikkelen. We verheugen ons daarover. Een verheuging met beving. We kunnen ook met zorg vervuld zijn. Zeker. Maar toch ook met vreugde. Weer noemen we met een enkel woord de vreugde, die de ouders hebben in de ontwikkeling van het hun geschonken kindeke.

Die vreugde is er bij het aanschouwen van de zuigeling. Het wonder, dat de Heere ons dit kindeke schonk. Het wonder, dat elke dag iets nieuws aan dit kind beleefd mag worden. Het vervult ons hart. "Ze zijn toch zo lief." Die vreugde vinden we ook als we letten op de peuter, als hij de wereld gaat verkennen, ons daarvan deelgenoot maakt. We genieten ook van de kleuter, als deze soms wonderlijke vragen stelt over tijd en eeuwigheid; als we zien hoe hij de dingen opmerken gaat. Het schoolkind kan ons in het bijzon-

der boeien als het leert lezen. Soms verandert het kind daardoor geheel. Nieuwe werelden worden ontsloten. De puber, met de moeilijkheden, die hij ons kan geven, ontwikkelt toch iets eigens. We zien met een zekere blijdschap, dat hij een eigen levensbeschouwing gaat opbouwen en we hopen en bidden, dat het een levensbeschouwing naar Gods Woord mag wezen. In de periode van de adolescentie is het vinden van een passende betrekking of baan, dat ons verheugen kan; soms mogen we daarbij terugblikken op wondervolle uitredingen uit moeilijke situaties.

De blijdschap over de ontwikkeling van ons kind. Misschien zegt u: de zorg. Ook dat. En soms zucht u misschien: de eeuwigheid. Zeker. En toch ook de blijdschap. Misschien zegt u: de zorg, en u denkt aan uw gehandicapt kind. Maar komt het niet vaak voor, dat juist dit kind het meest geliefde kind is. De eeuwigheid, zegt u. Het is zeker zo. Daar was een oude leraar. Hij had kinderen. Kinderen, die de Heere hem genadiglijk had verleend. En soms zuchtte hij over hen. En terecht. En soms zei hij: "Als ik ze niet had, zou ik ook niet kennen, die wondervolle, onverwachte, verrassende uitredingen, die de Heere mij geschonken heeft, ook juist als ik met mijn kinderen gekomen was aan het einde."

Rustperioden en onrustperioden

Men kan in de ontwikkeling spreken van rustperioden en onrustperioden. Daarom spreken verschillende onderzoekers ook van meer dan één puberteit. Men zou het leven zelfs kunnen indelen, uitgaande van die verschillende puberteiten. De puberteit is dan niet enkel de leeftijd van ongeveer dertien tot zeventien, maar steeds herhalen de puberteiten zich dan. Steeds na een jaar of zeventien.

Verschillende
puberteiten

We zagen bij Waterink, dat de periode van vijfendertig tot tweeënveertig ook een eigen problematiek heeft. We zien het ook in de leeftijd van negenenvieftig tot zesenvijftig. Het is net, alsof er steeds na een periode van rust een periode van onrust volgt. Zo is het ook eigenlijk. En dat is een grote genade. Als we er even bij stilstaan, dan is het alsof de Heere ons steeds na een periode van vastheid, een periode van verandering doet ondergaan. Na de vaste, gezonde periode van het kind-zijn, volgt de puberteit. Het kind wordt lichamelijk en geestelijk onzeker. In de middelbare leeftijd is

Wat kan Ik
meer aan
Mijn wijn-
gaard doen?
Vergelijk
Jes. 5:4

het ook zo. Als de ouderdom gaat komen herhaalt het zich. Steeds is het zo. Het is alsof de Heere zegt: "In de periode van rust hebt gij Mij niet gezocht. Nu schenk Ik u een periode van onrust. Wat kan Ik meer aan Mijn wijngaard doen?" Als we het zouden zien, dan zou er nooit meer sprake van zijn, een periode meer positief of meer negatief te noemen. Men doet dat zo dikwijls. De periode van het kind-zijn, vooral de leeftijd van zes tot ongeveer tien, zou dan een positieve periode zijn. Het kind is dan naar verhouding weinig ziek, het is gezond, het groeit gestaag. Daarna zou dan volgen de negatieve periode van de puberteit. Zou dat werkelijk zo zijn. Zouden die onrustperiodes negatief zijn. Negatief te waarderen. Men kan dit zeker betwijfelen.

Introverte en extraverte verwerking

In de verwerking van de problemen van het leven is er sprake van een introverte en een extraverte wijze van verwerken. Men zou zelfs kunnen zeggen: de één is een introvert, de ander een extravert type. Wat verstaan we er onder.

Onder introversie verstaan we een gerichtheid naar binnen, een gerichtheid op het eigen innerlijk. De mens beschouwt steeds zijn eigen daden en zijn eigen gedachten, zijn eigen leven. Hij is op zichzelf gericht, is naar binnen gekeerd, gericht op zijn eigen innerlijk, ziet als het ware toe op al zijn daden. Onder een extravert type verstaan we het type, dat niet in de eerste plaats zich richt op het eigen innerlijk, maar dat veel meer gericht is op de medemens. De extraverte mens zal meer contacten hebben met de medemens, de contacten van de introverte mens zullen wat dieper zijn. Het introverte type voelt zich doorgaans het "diepere type". De introverte mens zal dan ook wel niet van hoogmoed ontbloot zijn.

Alle onschuld
ontnomen

Dat deze dingen van belang zijn bij de verwerking van de menselijke problematiek, is begrijpelijk. Toch moeten we ons niet vergissen. Het lijkt zo, dat de introverte mens, dus de mens die sterk is gericht op zijn eigen innerlijk, zich van het oordeel van de medemens weinig zal aantrekken. Toch is dit niet zo. De introverte mens heeft namelijk een sterke nawerking. Zijn gevoelens werken lang door. Zo is het ook met andere functies. Ze werken lang door, ook in het onbewuste. En nu is er weer dat wonderlijke. Juist de

introverte mens hecht in zijn verborgen leven, zijn onbewuste leven, veel aan de mening van anderen omtrent hem. En aan de andere kant, iets dergelijks doet zich ook bij het extraverte type voor. De extraverte mens, de mens dus die zich sterk richt op de medemens, kent juist ogenblikken dat hij sterk tot zichzelf inkeert. In zeker opzicht een grote genade, maar daardoor ook een veel grotere verantwoordelijkheid. Zo krijgen beide verwerkingsmogelijkheden ieder hun kans. Misschien is het zelfs ook nog zo, dat iemand die een introvert type is gedurende de eerste helft van zijn leven, een extravert type wordt tijdens de tweede helft van zijn levensgang. En omgekeerd, dat het extraverte type de tweede helft van zijn leven juist introverte kenmerken gaat vertonen. De extraverte mens zal in de tweede helft van zijn leven, een introverte gerichtheid vertonen. Het is ook zo, dat de introverte mens juist in zijn onbewuste leven een extraverte instelling heeft en de extraverte mens het tegengestelde. En weer is het alsof de Heere ons er op wijzen wil, dat beide wijzen van verwerken, in ieder mens gevonden worden. Dan zal de mens ook nooit de schuld kunnen geven aan zijn introversie of aan zijn extraversie, want in de totaliteit van zijn mens-zijn, zijn beide gerichtheden er. Alle onschuld wordt de mens ontnomen, ook in psychisch opzicht. "Wat kan Ik meer aan Mijn wijngaard doen."

Vergelijk
Jes. 5:4

De belangrijkste periode

Als we nu terugzien, zouden we ons kunnen afvragen: welke periode is nu de belangrijkste. Vaak, en vooral tegenwoordig, zegt men: de periode van het heel kleine kind. De periode, dat het kind nog niet bewust is. Vooral tegenwoordig wordt deze periode vaak genoemd. Dan komt het kind er ook schuldeloos uit, als het zich later misdraagt. Dan is het de schuld van de ouders. Altijd is het dan een opvoedingskwestie, als het kind zich misdraagt. Nu willen we in geen geval ontkennen, dat er heel veel dingen mis zijn en mis kunnen gaan in de opvoeding, maar we zullen toch ook moeten zeggen, dat ook het kind een gevallen schepsel is, dat er ook in het kind geen goed woont.

Een ander zegt: de periode van de puberteit is de belangrijkste, want dan komt het kind tot zelfbewustzijn. Niemand zal ontkennen, dat dit een belangrijke zaak is. Weer een ander zegt: de volwassen-

heid is de belangrijkste periode, dan krijgt de mens de breedste groei. En er zullen er ook zijn die zeggen: de ouderdom. Is het geen Chinees spreekwoord dat zegt: "Zwijg, ik ben meer bruggen overgegaan dan jij straten."

Opgezocht
door de Heere

Maar zou het niet zo zijn in de Christelijke opvoeding, dat die periode de belangrijkste is, waarin de mens opgezocht wordt door de Heere. Zo was er een man. Hij was drieëntachtig jaar. Toen men hem vroeg: "Hoe oud bent u?", antwoordde hij: "Drie jaar." Misschien wat kinderlijk, maar het was drie jaar geleden, dat de Heere hem opgezocht had met Zijn genade. Inderdaad, drie jaar had hij geleefd en drie jaar was hij gestorven.

De opvoeding en "de middellijke weg"

Na het voorgaande, willen we toch ook iets zeggen over de opvoeding en de "middellijke weg". De middelen, waarvan de Heere zich doorgaans bedient, ook in de opvoeding, ook in de levensgang. Twee perioden zijn er, die de Heere in het bijzonder gebruiken wil. De kleuterleeftijd en de puberteit. Vooral de puberteit. De periode van het ontwakend zelfbewustzijn. De periode, waarin de wordende mens, zichzelf innerlijk gaat bezien. Soms gebruikt de Heere deze periode om Zich aan die mens te openbaren. Toch wil ik direct op een bepaalde zaak wijzen. Vaak worden hier twee dingen met elkaar verward. De psychologische verandering die er plaatsvindt, doet de puber zich bezig houden met zaken aangaande de eeuwigheid. Maar laten we toch bedenken, dat dit totaal verschillend is van het werk des Heeren. Het is het verschil tussen een zaligheid, die gewerkt wordt vanuit de mens en de zaligheid die gewerkt wordt door de Heere. Iedere puber, die leeft onder het licht van Gods Woord, kent momenten, dat hij niet ver is van het Koninkrijk der hemelen. Maar, als hij dan hier denkt dat dit het Wonder der genade is, dan is hij er verder van af, dan ooit tevoren. Het zaligmakend werk des Heeren is geen psychologische werking.

Niet ver van
het Koninkrijk
der hemelen

Elke ontwikkeling is een structuurvernieuwing

Er zijn dus verschillende perioden te onderscheiden. Vooral tijdens de eerste helft van het leven is elke periode een verrijking.

Wil dat nu zeggen, dat er steeds iets bij komt. Zo kan men bijvoorbeeld zeggen: na de periode van het schoolkind komt de puberteit. Het schoolkind krijgt er dan psychisch iets bij, namelijk het zelfbewustzijn, de beschouwing van het eigen innerlijk. Dat komt er dan dus bij. Is dat nu zo.

Verrijking in de ontwikkeling is structuurvernieuwing, een vernieuwing van de psychische structuur. We moeten er aan denken: elke verandering is een structuurvernieuwing. Zo bijvoorbeeld in de puberteit. Men zou kunnen zeggen: in de puberteit komt de eigen innerlijke beleving er bij. Maar komt deze eigen innerlijkheid er nu alleen bij, of verandert de gehele structuur van de puber. We denken het laatste. Er is geen sprake van dat het kind de eigen innerlijkheid er bij krijgt en dat het verder hetzelfde blijft. Het hele kind-zijn wijzigt zich. Vernieuwt zich. Het is niet alleen het eigen innerlijk, dat er bij komt, maar door de verwerving van het eigen innerlijk, vernieuwt het gehele kind en wel zodanig dat het van kind wordt tot een komende volwassene. Alles verandert. Beter: alles vernieuwt. En dit nieuwe heeft vaak een absoluut karakter. Kent geen compromis. Nuanceert niet. Ziet eigenlijk alles zwart wit. Mede daardoor ontstaat de mogelijkheid van het conflict. Wij volwassenen zien de dingen niet meer zwart-wit. Wij zijn de mensen van het compromis geworden. Van: "Je hebt wel gelijk, maar ...". De puber voelt aan, dat hij leeft in een geordende maatschappij. In een maatschappij, waarin alles klaar is. Waar niets meer aan te veranderen valt. En daar wil hij nu juist niet in leven. Hij wil niet leven in een wereld waarin alles 'verzekerd' is, waarin het leven geen waagstuk meer is. Waarin alles maar doorsuddert. Een wereld die gespeend is aan alle idealisme. Waarin het leven zijn gezapige gang gaat. Daar verzet de puber zich tegen, want hij ervaart juist het nieuw worden van alles. Hij gaat het conflict niet uit de weg. En hij wil zich voor iets inzetten. De wereld ziet hij als één grote verveling. Een vervelende wereld. Een lege wereld. Hij wil dat spel der leegheid niet meespelen. Hij ziet, dat de volwassenen er aan gewend zijn, dingen te zeggen, die ze niet menen, dat ze nauwelijks nog weten, wat ze menen. Hij vindt het vreemd mensen te ontmoeten, die niets te verbergen hebben; mensen te ontmoeten, die de behoefte niet hebben, anders te schijnen dan ze zijn. Dat vindt hij vreemd. Hij zoekt eerlijkheid. Hij wil persoonlijk aangesproken worden. In zekere zin zou men kunnen zeggen: hij wil een ontmoeting met een wezenlijk mens. Een wezenlijk medeleven, een mede-

Een vernieuwde structuur

delen. En hij mist dat, omdat bij de volwassenen veelal een ernstige levenshouding ontbreekt. En als die levenshouding er niet is, dan is er ook geen wezenlijke ontmoeting. De puber ziet het relativeren als zwakte. En vaak heeft hij gelijk. Als men waarden gaat relativeren, dan is het de moeite niet meer waard, om er zich voor in te zetten. Maar hij vergeet, dat eerlijkheid slechts waardevol is, wanneer zij op liefde tot en eerbied voor de waarheid gegrond is. Hij weet niet, dat waarheidsliefde ook kan zwijgen en dat men heel goed kan liegen met de waarheid. Zo verandert de wereld voor hem, doordat het zelfbewustzijn bij hem ontwaakt. Een nieuwe functie moet alles absoluut zien. Dat komt waarschijnlijk ook door de ontdekking van het nieuwe. Het neemt de gehele persoon in beslag. De puber ziet niet altijd even juist, hij is soms ook onbarmhartig in het oordeel, maar het kan wel heel verfrissend zijn. Laten we het nog eens verduidelijken met een voorbeeld.

Een Goddelij-
ke bemoeienis

Stel dat de jeugdige in de puberteit of in de adolescentie voor het eerst lief krijgt. Een jongen krijgt een meisje lief of omgekeerd. Dan komt er niet iets nieuws bij, maar dan wordt alles nieuw. Hij ziet het gras zoals hij het nog nooit gezien heeft. De hele dag vernieuwd, want het mensenkind is anders geworden. Beter nog, totaal vernieuwd. Een nieuwe zin is in het leven gekomen en daardoor vernieuwt het hele zijn van de ontwikkelende mens zich. Iets leren is dus nooit: iets er bij leren, maar iets leren wil altijd zeggen: wezenlijke vernieuwing van iemands structuur. Men kan niet meer doen als te voren, niet meer zijn als te voren. Er heeft een vernieuwing plaatsgevonden. Zo is het al, als de liefde in het leven een rol gaat spelen. Maar zo is het zeker daar, waar de Heere Zijn Woord spreekt tot een mens. Een Goddelijke bemoeienis vernieuwt het leven totaal. Deze vernieuwing hoeft niet zaligmakend te zijn. Maar ze vernieuwt wel in zekere zin het zijn van de mens. Het leven van voorheen kan niet meer geleid worden. Men kan niet meer terug, tot voor die tijd. En als men toch terugkeert, dan heeft er weer een structuurvernieuwing plaats. Dan ontstaat de structuur van de verharding. De totaliteit, het geheel van het mens-zijn is gewijzigd, vernieuwd. Elke nieuwe periode houdt dus een structuurvernieuwing, een vernieuwing van het zijn van de mens in, omdat er sprake is van een vernieuwing van zin. Maar dan moet die vernieuwing wel geïntegreerd zijn.

Integratie en desintegratie

Wat verstaan we er onder. Onder integratie verstaan we, dat de verschillende vermogens van de mens tot een eenheid worden. Daartegenover staat de desintegratie, het verbroken worden van de harmonie in het mens-zijn. De ene mens is harmonischer en beter geïntegreerd dan de andere. Zo is het nu ook met de vernieuwing van de structuur van de mens. Bij de één komt die structuur beter tot harmonie dan bij de ander. Maar in elk ontstaan van een nieuwe structuur moet toch een zekere integratie tot stand komen, anders kan men niet spreken van een nieuwe periode. Men kan dus eigenlijk pas spreken van een nieuwe periode, als de verschillende functies geïntegreerd zijn. Soms gaat dat met veel moeite gepaard, is die integratie gebrekkig. Letten we maar weer eens op de puber. Juist weer op de puber, omdat bij hem de vernieuwing van de structuur van zijn persoon, zo duidelijk is. De puber beleeft een eigen innerlijk, maar in de eerste tijd kan hij dat niet verwoorden. Soms blijft dat een moeilijk probleem; soms slaagt hij daar geleidelijk steeds beter in. Zo krijgt men in ons voorbeeld dan de puber, die over zijn innerlijk reflecteert, het tracht te uiten, en die tenslotte die beleving in zijn manier van doen, in zijn zijnswijze, tevens zijn wijze van handelen opneemt. Het hoort bij hem. Hij kan er zich niet meer van losmaken. Het is met hem vergroeid. In zijn gedrag opgenomen. Het is dan geïntegreerd.

Nu letten we op een kind kort voor de puberteit, een jongen van ongeveer een jaar of tien, de zogenaamde 'puer' of met de Franse aanduiding: "un enfant fait", een 'volmaakt' kind: als kind dus af. En wat gebeurt er dan. Als de integratie optimaal is, het meest volkomen, dan heeft ze aan haar doel voldaan. Dan moet er iets nieuws komen, wil de ontwikkeling niet tot stilstand komen. Dan komt er langzamerhand een desintegratie. In dit geval: dan wordt "tenietgedaan hetgeen eens kinds is." Het kind-zijn wordt gedesintegreerd. Jammer, kunt u zeggen. Maar zo is het toch niet. Stel, dat er geen desintegratie plaatsvindt. Dan kan er ook nooit plaats komen voor een nieuwe periode, voor een rijkere ontwikkeling. Desintegratie, dus een verbreking van de harmonie, is even nodig als integratie. Is ook dit niet weer een afschaduwing. Altijd ook in deze zin: "Wat Ik gebouwd heb, breek Ik af." Die afbraak is zo wenselijk. Het is de voorwaarde voor vernieuwing. Wezenlijke armoede

1 Kor. 13:11

"Wat Ik gebouwd heb, breek Ik af"
Jer. 45:4

is onmisbaar. De nacht noodzakelijk. Een nieuwe periode. Integratie, desintegratie. Nu is het natuurlijk ook in zekere zin zo, dat de verschillende psychische structuren over elkaar heen ontstaan. Het ene doek wordt als het ware over het andere geschilderd. Maar iedere ontwikkeling heeft toch altijd kwalitatief iets nieuws.

De emotionele fase en de intentionele fase

In elke periode zou men twee fasen kunnen onderscheiden. De eerste, als de nieuwe ervaringen zich aandienen, de tweede als ze verwerkt worden. Soms noemt men de eerste fase dan de emotionele, de tweede de intentionele fase. De eerste fase emotioneel, omdat het nieuwe verwerkt moet worden, wat sterk emotioneel geschiedt; de tweede intentioneel, omdat ze zich op de wereld richt met een bepaalde bedoeling. Men zou ook kunnen zeggen: de eerste periode is naar binnen gekeerd, de tweede naar buiten gericht. In de eerste fase overheerst dan het subjectieve, het gevoelsmatige, persoonlijke element, in de tweede het objectieve, het zakelijke.

Fixaties in de ontwikkeling

Soms kan het gebeuren in een bepaalde periode, dat de integratie zo sterk is, dat ze niet meer kan worden losgelaten. Dan is er geen verdere groei mogelijk. Men spreekt dan van een fixatie. Zo kunnen er zijn kinderlijke fixaties. Men raakt dan nooit los van het spelen. Het hele leven houdt het karakter van het werken zonder doel. Het is trouwens een wonder als dat anders wordt.

Er zijn ook puberale fixaties. Zo noemt Dr. Ph. Kohnstamm de homosexualiteit een puberale fixatie. Als we iets zeggen over de puber komen we er nog wel op terug. Bij fixaties blijft men dus op weg naar de volwassenheid op een tussenstation steken, de reis gaat niet verder.

Maar, is het niet verder komen op de weg naar volwassenheid, nu alleen een kwestie van fixatie of iets dergelijks. Kan dit niet verder komen in de geestelijke ontwikkeling geen totaal andere oorzaak hebben. Spreken er geen andere factoren mee. Is dit nu alleen een kwestie van ontwikkeling. De term fixatie is een vaak gebruikte psychologische term. En fixatie komt in de ontwikkeling ook wel voor. Toch is er een belemmering in het komen tot volwassenheid, die een totaal andere oorzaak heeft. Er kan iets heel anders achter zitten. Iets, dat niets te maken heeft met fixatie. Hoe kan ik volwassen worden, als mijn leven niet overgenomen is door een Ander.

Hoe kan ik wezenlijk zelfstandig worden, als de Heere mij niet volkomen heeft overgenomen, mij gereinigd heeft door het Bloed van Christus. Hoe kan ik dan ooit zelfstandig worden. En dit zelfstandig zijn is volkomen afhankelijk zijn. Het is het volkomen gesteund worden door de Heere. Leven in Hem, zoals eens Adam voor de zondeval en veel heerlijker. Weer wezenlijk mens-zijn, schepsel-zijn. Volkomen afhankelijk zijn van Hem, Die ons schiep. Volkomen afhankelijk van Hem, Die ons door Zijn dierbaar Bloed verlostte. Dan is men zelfstandig. Dan zegt Luther: "Ik wijk voor niemand." Daar alleen ligt ook de mogelijkheid van psychische groei.

Zelfstandig
zijn en
afhankelijk
zijn

Het kan dus zijn, dat er geen sprake is van groei en dat er toch ook geen sprake is van fixatie. Men 'staat buiten'. Dan kan er geen wezenlijke groei zijn. Fixatie is een begrip uit de ontwikkelingspsychologie. Maar de mens is veel meer dan ontwikkeling. In geval van fixatie is er sprake van een gekomen zijn in een bepaalde periode en daar blijft men dan in steken. Maar waar men buiten staat, is er geen sprake van een aankomen in een bepaalde periode, men staat buiten. Men blijft buiten staan, indien er niet een wonder des Heeren plaatsvindt. Zo gezien is volwassen worden een religieuze zaak. Het is geen zaak van ontwikkeling, van groei. Volwassen worden in Bijbelse zin, is louter een zaak van onderwezen worden, onderwezen worden in overgave.

Fixatie en
overgave

Het begrip crisis in de ontwikkeling

In de ontwikkeling van ieder mens komen crises voor, keerpunten in het leven. Ze kunnen van kortere of langere duur zijn. Ze kunnen ook blijvend zijn. Zouden ze niet dienen om de mens een ogenblik stil te zetten, een ogenblik na te laten denken. Zouden ze niet dienen om een eind te maken aan het voortrollen op de weg van zijn bestaan. Meestal lossen de problemen in zekere zin vanzelf weer op. Toch is dat een droevig verschijnsel. Dan zijn ze er geweest en ze verdwijnen weer. En er verandert niets. Niets leert de mens er door. Het zal ook een wonder zijn, als een mens uit voorspoed iets leert. En een wonder als een mens uit tegenspoed iets leert. Maar er zijn ook andere crises. Crises, die zich niet meer oplossen. Blijvende. In een wezenlijke crisis staat men met de rug tegen de muur. Men kan niet vooruit, men kan niet achteruit. Als

Een wezenlijke
crisis

Gen. 32:24-32

men zo'n crisis moet meemaken, dan komt men er wel als een ander mens uit. Gebroken voor altijd. Of het mocht zijn een crisis, als waarin Jacob verkeerde te Pniël. Hij kwam daar krachteloos uit, gebroken en nochtans als een door de Heere ontzaglijk vertrooste.

Nu is het wel zo, dat de tijd veel slijt. Maar toch niet alles en toch ook niet geheel. Daar was een man. Hij verloor een kind, een jongetje. Hij sprak er nooit over. Veertig jaar later, toen hij zelf voor de dood stond, zei hij, ik wil daar begraven worden - hij noemde de naam van een plaats - want daar is ook mijn jongen begraven.

Een wezenlij-
ke oplossing

Lev. 10:3

Het kan ook zijn, dat het verlies van een kind zo ingrijpend is, dat men nooit meer verhuizen wil. Het lijkt vreemd, maar wie, die nooit een kind verloor, durft zeggen dat het vreemd is. Wel komt men anders uit zo'n crisis. Als men met de rug tegen de muur gestaan heeft, dan is de vrees voor de mens weg. Dan is men geteisterd in het diepste van zijn bestaan. Dan kan de medemens niet veel schade meer doen. Dan zijn alle dingen betrekkelijk geworden en aan de andere zijde juist absoluut. Er is dan slechts één wezenlijke oplossing. De last moet afgenomen worden van de schouders. Dan zal er een wonder moeten hebben plaatsgevonden. Als de Heere de mens verootmoedigd; dan is het mogelijk. "Doch Aäron zweeg stil." Maar daar kan ik nooit komen. Daar moet ik gebracht worden. Dan kan er geweest zijn een grote stormwind, een aardbeving en een vuur. En als er dan die zachte stilte volgt, die lieflijke stilte, als de Heere de ziel verootmoedigd.

Deut. 3:26

Ps. 4:4 ber.

Daar was een vrouw en zij had een kind, een dochter. En de Heere nam dat kind van haar. Zij zuchtte tot de Heere: "Mag ik dit kind, mijn enige, niet houden." De Heere sprak tot haar: "Ik heb een Zoon, een Enige, Die Ik liefheb, Ik gaf Hem voor zondaren, voor u." Toen mocht zij zwijgen. Alleen in de wezenlijke verootmoediging kan een niet te dragen crisis weggenomen worden. Daar is dan zelfs een vergeten. Het kan ook zijn dat de Heere zegt: "Spreek niet meer tot Mij van deze zaak." En ook dan, dan neemt Hij de smart weg. Het kan ook zijn, dat de ziel mag zingen: "Gij hebt m'in 't hart meer vreugd gegeven."

De HEERE

is recht

Ps. 145:6 ber.

Daar was een vrouw en zij verloor een jongen en zij zong: "De HEERE is recht in al Zijn weg en werk." Daar was een ander en hij zong ook de tweede regel van dat vers: "Zijn goedheid kent in 't

gans heelal geen perk." "Ziende op de overste Leidsman en Voleinder des geloofs, Jezus." Dat is een wonder. Een ontzaglijk wonder. "Dan zal ik danken, zingen; loven U voor alle dingen." Hebr. 12:2

Het vinden van de bestemming in de levensgang

Het vinden van de bestemming in de levensgang is geen kwestie van een natuurlijk groeiproces. Het vinden van de bestemming is een gave. Maar ook is het zo, dat, als wij onze bestemming niet vinden, er dan altijd een hunkering in ons overblijft. Een hunkering, die zo sterk kan zijn, dat het ons een verdere ontwikkeling onmogelijk maakt. Als we onze bestemming niet vinden, dan wordt het leven ons tenslotte waardeloos. Een leegheid. Een maar doorgaan. Niet de moeite waard. Onze bestemming mogen ontvangen is een gave. Voor een schepsel is het de overgave. Daar ligt de wezenlijke bestemming. Overgave aan Hem, Die ons geschapen heeft. Aan Hem, Die ons gekocht en voor onze zonden betaald heeft, met de prijs van Zijn dierbaar Bloed. Vanuit die bestemming krijgt ook het leven alleen zin. Valt in de diepste betekenis het eigen bestaan weg. Het eigen willen is voorbij. Men mag zich ten dienste stellen, als een wonderde gave. Paulus zegt: "Heere, wat wilt Gij, dat ik doen zal?" Maar die bestemming laat zich niet in de hand houden. Het is geen ter beschikking gesteld bezit. Eens zei iemand - en het was iemand wier ziel gered was, iemand van wie de tranen gedroogd waren - : "Maar daar kan ik niet uit leven." Een wonderde waarheid. "Daar kan ik niet uit leven." De apostel Paulus zegt: "en uw leven is met Christus verborgen in God."

"Wat wilt Gij dat ik doen zal?"

Hand. 9:6

Ps. 116:5 ber.

Kol. 3:3

Een wonderde levensgang, "ziende op de overste Leidsman en Voleinder des geloofs, Jezus, Dewelke (...) het kruis heeft verdragen en schande veracht." Een stil leven. Veelal een onbegrijpelijk leven. Toch een getroost leven. Een gekocht leven. Een leven, waarin niets kon gemist worden. Heb Ik u niet geleid van Sittim af tot Gilgal toe. En "de vrijgekochten des HEEREN" zullen zeggen:

Hebr. 12:2

Vergelijk Micha 6:5

Jes. 35:10

Gij maakt eerlang mij 't levenspad bekend,
Waarvan, in druk, 't vooruitzicht mij verheugde;
Uw Aangezicht, in gunst tot mij gewend,
Schenkt mij in 't kort verzadiging van vreugde.

Gij maakt eerlang mij 't levenspad bekend

Inhoudsoverzicht

Een reize naar de eeuwigheid

De tijd die ons geschonken wordt

De levensgang: opgaan, blinken en verzinken

Facetten van de levensgang

De mogelijkheid van periodisering in de levensgang

Een globale indeling in perioden

Een verder uitgewerkte indeling in perioden

Enkele levensperioden nader belicht:

- de adolescentie
- de juvenus
- de virilitas
- het praesenum
- de senectus

Enkele zaken betreffende de levensgang in zijn geheel:

- de vreugde over de ontwikkeling van het kind
- rustperioden en onrustperioden
- introverte en extraverte verwerking
- de belangrijkste periode
- de opvoeding en de middellijke weg
- elke ontwikkeling is een structuurvernieuwing
- integratie en desintegratie
- het begrip crisis in de ontwikkeling

Het vinden van de bestemming in de levensgang